

tálynak igen csekély arányban képviseltetését. — Nem célozom a szerencsétlenség után őket a legrosszabb indulatu és felebaráti kötelességeiről megfogalmazott embereknek nevezni! de még sem hallgathatnám el ezen megrovásokat; — ha nem tudnám, hogy a részvétlenségnek ismét egy elővigyázatlan-ság az oka, hogy t. i. majd minden férfi vagy családja Pestre a vásárra ment, s csupán a gyöngye nőket s tehetlen aggodat és gyermekeket hagyta a véletlen balsorsra. . . El nem hallgathatom főképp a mélt. báró Sina tisztviselői és családtagjainak áldozatkészségét, kik feledve rangjokat és az őket nem érdekelhető veszélyt, a legnagyobb erőfeszítéssel sem áttalák, a közveszélyben jó példával menni előre. . . Valóban szép példája a felebaráti szeretetnek, melynek láttára, a szomorúság e hús éjén is örömkönyűik lopóztak szemembe.

A szerencsétlen tűzvésznek emberi áldozata sem hiányzott, nem is említve a sok baromfi, sertés, szarvasmarha megfuladását, a rohanó lángok sebessége miatt idő sem jutván azok megszabadítására, — és a számtalan sebesült egyéneknek, kiknek csak életök megmentésére jutott idő, — csak azon szerencsétlent hozom fel, ki egy hűség teljesítésében esett áldozatul. — Egy 17—18 éves szép leány, ki értékesebb vagyonok, mint tőlt pénzes zacskók elrejtésével volt megbízva néjétől, a pinzbe szaladt, honnét többé a leszakadt égő házpadlás miatt vissza nem is jöhett, menthetlenül a füstben megfuladt! . . . De legnagyobb félelem és borzadás fogta el a köztisztelőtlen álló ref. lelkész Erdélyi ur családját, kik épen e szerencsétlen nap reggelén veszíték el határtalanul szeretett egyetlen leány gyermeküket, ki menyasszonyi szűz koszoruját, a kérelhetetlen halálával cserélte föl. . . közös a fájdalom az egész várossal, mert közös a szeretet és tisztelő is a vigasztalhatlan lelkész-család iránt. Mily borzasztó érzések düháltak e szerencsétlen szülők keblét akkor, a midőn legszebben virágoz s már a házasság küszöbén álló mátká, a halotti terítón szendereg, míg a szomszédban iszonyu tűzvész veri láng nyelvvel a csillagos eget!

Vége el nem hallgathatom még a helybeli róm. kath. lelkész urnak, egy a tűzvészneli tettleges részvétét, mint a következő reggelen eljárását. Ő nem nézve az előítéletekre és vallásbeli különbségre, egy városi előjáróval szemé-

lyesen felségelési pénzt gyűjtve járt házról házra, így mutatván be szent- atyai hivatalának legszebb oldalát s félre ismeretlen felebaráti szeretetének és részvevő szívének legfényesebb tanujelét, azt tartván a sz. irás szavai szerint „a ki idejében ad, kétszeresen ad! . . .

A helybeli csendőrség is dicsőre méltólag felelt meg hivatásának, a midőn többen közülök életkockázatással igyekeznek azon szerencsétlen leányt és többeket megmenteni az iszonyu halál torkából, de nemes fárada- lomok czélt ez egynél csak félig ért, miután a szabad levegőre hozott leány egy pár percz mulva kiadta hűségében áldozatra szánt szép lelkét! . . .

E sorok írója, mint itten egészen idegen, azon jámbor ohajtással zárja be sorait: vajha azon honfiak és leányok közül, kik átolvasásra érdemesítik ezen szomorú eset rövid leírását, minél többen találkozzanak oly nagylel- kűek, kik könyörülő részvétőkkel letörölni siessenek egy pár könyecsepet azok szeméből, kiket a pusztító elem most koldusbotra juttatott! . . .

A nemesszü földesur, báró Sina Simon neve előtt, egy is meghajol minden nemesebb érzésű honfi; ki a jelenkor szellemében annyi áldozatot hozott a haza oltárára, mint hajdan vérökkel áldozó apáink. . . Most is minden szerencsétlen feléje fordítja könyörgő arcát! Ő cs. k. Apostoli Felsége sept. 5-kén tartandja e városkán legmagasb átmenetét, — most csak szomorú romok között.

Az elégettek közt alig volt néhány ház biztosítva, de hogy is lehettek volna a többiek, midőn gazdáknak a biztosításról még fogalmok is alig van! A gyermekekkel kell az illy intézeteket tiz parancsolatként megismertetni, s csak így remélhető a következő embertyom boldog felvirágzása, mely illy veszély idejében felnyire sem érezné a csapást, mit a sors mért rá.

Adjá Isten, hogy minél előbb behegedjen a seb, a részvevők segélye által! . . .

U. i. Épen most hallom, hogy tegnap és ma a környékben közel 5—6 falu lett a lángok martaléka, épen akkor, midőn már a gazdák a téli élelmet betakarították. Bűnös és vigyázatlan kezek így vonják el sok száz ember szájából az utolsó falatot is! . . .

Színházi napló.

Péntek, aug. 21. Munkácsy Flóra javára: Czigány, népszimű 3 szakaszban. Irta Szigligeti. A jutalmazott művészneli teliházban bótapsokkal s egy szép koszorúval találkozott, mely utóbbit egy páholyból — igen elmésen (?) — a 3-ik felvonás épen azon percében dobta a színpadra, midőn a megőrült cigányleány — M. Flóra — azt kérdi: „hol az én koszorúm?“ M. Flóra rendesen igen sikerülten adja a cigány leányt. — Az öreg cigányt felejt- hetlen Szentpéterynek ezen derék szerepét, ezuttal Szigeti próbálta, Szilágyi helyett. Jó cigány volt, csak hogy trencsénmegyei cigány, ott pedig talán ninesenek is cigányok. A parasztleányt Fűredy adta Némethy helyett, be- bizonyítván azt, hogy népdalainkat csak olly szépen éneklí ő most is, mint ré- gente, midőn ezek által alapítá meg jó hírnevét.

Szombat, aug. 22. Zsidónó, opera 5 felv. Halevytől. Semmi nevezetes. Igen kerek előadás.

Vasárnap, aug. 23. Katalin, a rablócsérnő, ballet 5 felv. Szerzette Campilli. — Első kísérlet, vásár vasárnapján balletet adni. Nem felelt meg a várakozásnak. A ház csak megtelt szépecskén, de az első felvonás puskarop- gósai után halálos unalom szállotta meg a vegyes közönséget, különösen a legfelsőbb rétegekben. Majd lepotyogtak az atyafiak a karzatról, úgy szundi- káltak a hosszú és onnan bajosán is látható némajáték alatt, várva, mikor szólal már meg legalább csak egy is oda lenn.

Hétfő, aug. 24. Brankovics György, szomorujáték 5 felv. Irta Obernyik Károly.

Kedd, aug. 25. Kunok, opera 3 felv. Szerző Császárs György. Régen nem hallottuk ez operát. Most Ernst-Kaiserné lépett fel a távollevő Hollós- L.-né szerepében.

Szerda, aug. 26. Julius Caesar, 5 felv. Shakespearetól, Vörösmarty for- dítása szerint. Nagy szellem, örök időkre szóló költészet — üres színház!

Csütörtök, aug. 27. Szerdahelyi Miklós javára: Gusman Jolianna, ope- raballet 5 felv., zenéjét szerzette Verdi.

Szerkesztői mondanivaló.

1383. Vasárnapon. Zsigmond csatája. Tikkasztó száraz próza, rossz rimekbe foglalva, rikkítja pártját. Előnk felkelti az olvasóban egy jó görög dinnye utáni epedést. A mi azonban nem ezéja a költészetnek.

1384. P. P. költeménye a fentebbihez hasonló.

1385. Bortavi Pálnak. Ujabb cikke feleslegessé vált. Eddig is bővebben szoltunk a tárgyról s ezután is szándékozunk még tüzetesebben szólni hozzá.

1386. Sz. Fehérvár. Nem áll a következtetés, hogy ha eddig nem jutott tér a cik- keknek, ezután is alig fog akadni. Reményünk van, hogy mindig több tétel rendelkez- hetünk. Nem üres biztatás ez, de helyzetünket méltányolni fogónk is, ha látják, hogy csupán természettudományba vágó, közlésre szánt cikkeink száma majdnem meghaladja a szavat s ezzel arányban állanak egyéb értekezé, elbeszélő, népmeséi, történeti, helyismertető, élet- írási stb. cikkeink, a verseket nem is említve, mert azokban uszunk.

1387. Győr. T. szerkesztő ur! A csikós. Így kezdődik két népdal. Felelet: Pest. T. népdalár ur. Nem kell csikós. — A népdal végső két sora pedig, melyben a csikós összeszedja babáját, így hangzik:

„Vérje meg, mert megérdemli, — 'Z igazságos teremő!“
Kérdjük: 'Z igazságos ez?

1388. A csardák Ba. Már használhatóbb, s figyelmet érdemel. Csupán tárgyánál fogva nem tartjuk egészen lapunkba valóknak.

Felolós szerkesztő: Pákh Albert.

1389. K.-Sáróra T. M. — A cikk közléséről épen nem mondtunk le. Miért a „szócsin“ miatt? Nem értjük. — Az adomát használni fogjuk.

1390. Fűttyenes Jancsi. Jancsi szereti Erzsit. Ez is szereti Jancsit. De Erzsi atyja Biró Istvánnak szánta leányát. Meg is tartják a lakodalmat, tolong a násznép. Fűttyenes Jancsi, a juhászbojtár, számárháton, szikrázó vad szemekkel utánok.

„Egyszersmind a kocsi, mellyen a násznép ült, Eleibe állván meg is állította — — — S kirántván egy kézzel löcséjét a szekérnek: Azzal Biró Istvánt fejbe kopintotta.“

Ezután Jancsi fölvette Erzsikét a számára s elballagott vele a kecskeméti pusztára. Utól nem érte senki. Most is ott élnek teljes boldogságban, egymás karjában! — Már mitéle compositio ez? Az előadásról nem is szólnok. Kifutynék Fűttyenes Jancsit.

1391. Beczkó. Borzasztó vörös tinta és kellemetlenül cifra acéltoll-vonások.

1392. Vörösvár H. L. Fogadja köszönetünket. Utasítása szerint járanduk el.

1393. Korponara L. G. Nem kérjük a cikk további folytatását. Másokra kell bízunk, a magyarok és történetét Mózes könyveiből kiolvassni. Adamot magyar embernek tartani, a magyarokat a macedókkal, parthusokkal, perzsákkal, arabokkal stb. összezávni. Nekünk meg kell elégednünk azzal, a mit a historiai kutatás eddig mint bizonyost ma- tatott be. Bocsanatot kérünk, de nagyobb figyelembe ajánljuk Vass Józsefnek lapunkban épen most folyó történeti pályaművét. És ne ábrándozunk.

1394. Ránosztal urnak. Visegrád, Zolyom, Dévény rajzai már megjelentek lapunkban.

1395. Egerbe B. P. Bizonyosan tudjuk, hogy Sárosy Gyula „Album“ sajtó alatt van.

1396. Dévára B. K. A kérdéses szám annak idejében elküldetett; igen sajnáljuk, hogy most ujjal nem pótolhatjuk, mintán teljesen elfogyott. (Kiadóhivatal.)

1397. Az elhunyt írók hamvaihoz. Ne háborgassuk őket csendes álmaikban illy rémitő jajgatással, melyektől még az élő is főlhőttá lesz.

1398. Esztergomba G.-ás. Nem kell mindent olly betűszerinti értelemben venni. Ama szavakban némi gúny is van.

1399. Izabella. Nem vehetjük el. Jó lesz a „Széj juhász“nak, a kinek sorsa szintén igen kétséges, a mint szigorúbb szembeállítás után tapasztaltuk.

1400. B.-Hunyadra Z. Sz. P. Elvünk, ok nélkül nem ezivődni, tessék az illeto laphoz magához fordulni.

HETI NAPTÁR.

Hó- és hetnap	Katholik. és Protest. naptar	Gör.-orosz naptar	Nap-kelet nyug.		Israelit. naptar	Hold-kelet nyug.	
			6. p.	6. p.		6. p.	6. p.
Augusztus — September			Aug. (6)	6. p.	6. p.	R. Elul	6. p.
30	Vasar. D 13	Oran. D 12	R. 18 F 12	Flor.	5 18	6 43	10 4 40
31	Hétfo. Rajmund hv.	Paulin	19	Endre	5 19	6 41	11 5 20
1	Kedd. Egyed apát	Agoston	20		5 20	6 39	12 5 48
2	Szerda. Efraim. Istv.	Absolon	21	Thaddéap.	5 21	6 37	13 6 14
3	Csütört. Mansvet p.	Mansvet	22	Agathonik	5 22	6 35	14 6 32
4	Péntek. Rozália sz.	Mózes	23	Lupus v.	5 23	6 33	15 6 50
5	Szomb. Viktorin p.	Herkules	24	Eutichius	5 25	6 31	16 Sab. 7 5 6 40

Holdnegyed : ☾ Holdtölte 4-kén 6 óra 24 perczkor reggel.

TARTALOM.

Kis-zsántói Pethe Ferencz (arczkép). Br. — Hová mindig vágytam . . . Marányi Sándor. — Régi képek. Vas Gereben. — Nemzetünk miveltége az Árpádok alatt (folyt.) Vass József. — Mária-Czel, bucsujáráhely Stajeroszágban (képpel). — Tarhá- kas Márton a színházban. Gazdákat érdeklő: A luczernás-rétek érdekében III. Irodal- om és művészet. Közlekedési eszközök. Mi újság? Vidéki hír. Színházi napló. Szerk. mondanivaló. Hetinaptár.

Negyedik évi folyam.
Pest, september 6-án 1857.

A „Vasárnapi Ujság“ hetenként egyszer egy nagy negyedrét iven jelenik meg. — Előfizetési díj július—decemberig azaz: 6 hónapra Buda-Pesten házhoz küldve vagy postai uton a „Politikai Ujdonságokkal“ együtt csupan csak 3ft. pp. Az előfizetési díj a „Vasárnapi Ujság“ kiadó-hivatalához (egyetem-utca 4. sz.) bérmentve utasítandó.

Gróf Gvadányi József.

Hogy azon kort, melyben hősünk élt, mely reá hatott és a melyre ő visszahatott, hievében ecsetelhesük és hősünk működé- sének hatását tisztább világban tüntethessük elő: kénytelenek vagyunk, hacsak egy rövid pillantással is, a messzebb multba visz- szatekinteni és leírásunk fonalat onnét kezdve leve- zetni.

Számos példára aka- dunk, mely világosan bi- zonyítja, hogy a XVI. és XVII. században magyar nyelvünk még nagy kiter- jedésű gyakorlatnak örvendhetett. I. Ferdinánd királyunk alatt a kir. elő- adások latinul terjesztettek ugyan az országgyűlés elé s a törvények is e nyelven irattak, de a tanácskozások nyelve folytonosan a ma- gyar volt. A kir. kamra 1535. óta e nyelven leve- lezett a megyékkel, har- minczad- és sóhivatalok így kapták parancsaikat, a had- nagyok, kapitányok, mi több, a császári fővezérek is, például gróf Salm, ezen irtak a megyei s egyéb ha- tóságoknak, ezen a várka- pitányoknak, sőt I. Ferdi- nánd király — mint felsé- ges utódja mostani uralko- dónk is — tudott magya- rul s Tinódinak, neki ajánlt s 1554-ben megjelent kró- nikáját olvasván, az ugy- megnyerte tetszését, misze- rint latinra fordíttatá, hogy így élvezetében minél töb- ben részesülhessenek. *)

De menjünk tovább. A zsitvatorki béke 1606.

A magyaruról köttetett, noha törvénykönyvünkben latinul tartat- tott fenn; az 1619-iki pozsonyi országgyűlés a budai basához, II.

Ferdinánd király pedig a török zultánhoz magyar nyelven irt leve- let küldött, mi több, még a hon kebelében gázoló vad török is ma- gyar nyelven adta ki véreink nyomorgatására embertelen paran- csait. — De a XVIII. században már alább szállt szép nyelvünk

használatá, leginkább a nemzet pulya aluszékony- sága, különösen pedig a miveltetteknek látszani akaró honfiak sajátlagos izlése által, kiknek ajkain a latin s egyéb idegen nyel- vek kezdék helyét elfog- lalni. I. Lipót király utolsó éveit alatt a latin nyelv rö- vid időn annyira ment hó- ditásával, hogy némely helyeken, például Nagy- szombatban, még a hől- gyek is kezdtek vele ka- czérkodni.

Mint járványos nya- valya támadt fel módo- sabbjaink közt a külföldies- kedés, mely kicsinyléssel nézett le mindent a mi csak hazai; a nemzeti nyelv, szokások, viselet, rendre mind kimentek divatból. Feljajdultak irónk e visz- szátság ellen és gr. Révai Péter, Czwittinger, kikhez 1734-ben Spangár András jezsuita, 1751-ben pedig Ribény csatlakozott, pa- naszt emeltek a nemzet leg- jelesbjeihez s bár szavaikat nem nagy figyelemre méltaták, mert hisz nyelvetük is alig értették meg, mind- azáltal nem enyésztek el azok minden hatás nélkül; mert elősegítői voltak a nemzetiség újra- éledésé-

nek, mely nyilvános uton a későbbi 1790-ki országgyűlésen nyi- latkozott először s melynek kezdete is ez időtől számíthatik.

Általános divattá lett ekkor az irodalomban a külföldieskedés elkéseregett gunyoros korholása. Ez időbe esik Gvadányi József

Gróf Gvadányi József.

*) Magyar irodalom és tudományosság története, írta Ferenczy Zsig- mond Jakab, kiadta a sz. István-társulat. 1858.

irodalmi működése; művei is legtöbbszörre e levegőben lélekenek, magasan kiemelkednek azonban a többi hasonló közül az által, hogy általános figyelmet ébresztettek, és nagyszerű hatást gyakoroltak. Egyike volt ő azon ritka íróknak, kik műveikkel behatoltak a nemzet életébe és a nemzeti élet feleledésének olly hatalmas lendületet kölcsönöztek, hogy visszahanyatlania többé nem volt lehetséges. Műveit tehát nem lehet másképp, mint kettős — irodalmi és társalmi, nemzetéleti — szempontból tekinteni. És mindkettőre nézve kitünően megfeleltek koruk igényének. Azoknak az akkori formák közt is csinnal kezelt szép nyelve, egészséges gunyora s minden legkisebb részben tiszta, törzsökös magyarságot lehellő eredetisége az időben párját nem találja.

Legelső közre bocsátott műve a *Falusi notárius budai utazása* 1790-ben jelent meg, melly neki egyszerre nagy hirt és nagy olvasó közönséget szerzett; e műve az ugynevezett *Peleskei notárius*, mellyet, ugy hiszszük, olvasóink is eléggé ismernek. Egymás után jelentek meg ezután tőle: *Falusi notárius pokolba menetele*, melly az előbbihez hasonló tetszésben részesült; *A mostan folyó országgyűlésének leírása*, megjelent 1791-ben Lipcsében és gunyora (satyrája) által általános benyomást gyakorolt; *Rontó Pál és Benyócsky Mórincz történeteik* 1793-ban, mai napig általánosan ismert mű; *Falusi notárius elmékedései, betegsége és halála* 1796-ban; megkezdé a Világtörténet kiadását is, de halála miatt be nem végezhetette.

De szóljunk most már e jeles férfiú életéről is, melly az előre bocsátottak után olvasóinkat mindenesetre érdekelni fogja.

Gróf *Gradányi József*, — unokája Gvadányi Sándor marquisnak, ki mint császári tábornok I. Lipót király alatt grófi rangra emeltetett. A mi Józsefünk született 1725-ben, Borsódmegyében Rudabányán. Első oktatását Egerben nyerte, hol már a költészetben kitünteté magát. A bölcsészetet Nagyszombatban végzé. Hajlama a katonai pályára ragadta s 1744-ben, mint zászlótartó, Szirmay serezedébe állt be s csakhamar alkalma lett kitüntetni magát. Sziléziában a poroszok ellen két, Cseh- és Olaszországban a francziák- és spanyolok ellen pedig öt ütközetben vala jelen. Midőn a magyar had 1747-ben Var mellett franczia földre lépett, a többiekkel ő is fogságba kerülván Toulonba vitték, honnét azonban, letétvén érte a váltságdíj, egy hó mulva már kiszabadult. De fogságából csakhamar betegágyra került, mert visszavonulás alkalmával a vari hidnál lábán sebet kapván, Savonába szállították, honnét midőn 13 héti gyógyítás után a Genua alatt levő táborba visszaérkezett, azonnal kapitányi rangra emeltetett. 1752-ben a lovassághoz lépett át. Ez évben meg is nősült. Ez után jelen volt a *hét éves háborúban* s 1773-ban lovassági tábornokká lön. 1783-ban nyugalmába lépett, megnősült másodszer és letelepedett Szakolezán, hol is elvonultságában a költészetnek és a tudományoknak élt. Ekkor irt művei fölül mulnak 20 kötetet, mellyek kiadását 1790-ben kezdé meg. Művei tehát nem egy-két nap elhamarkodott koraszülöttei. Hasonlított ő a római remekírókhoz (classicusok), kik évek hosszú során át szolgálták a hazát, tanultak, tapasztaltak s csak későbbi korokban vonultak vissza magányukba, hogy egész életükön át tervezgetett, agyukban jól megforgatott műveiket kidolgozzák. Vidor kedélyét és életerejét késő vénségéig megtartotta, mihez képest rövid betegeskedés után elég korán hunyt el Szakolezán életének 76-ik évében 1801 dec. 1-ső napján. *Jenevai László.*

Két rozmarin.

(Székely rége.)

Két szomszéd sir bús halmain
Növelkedik két rozmarin;
S addig addig növelkedik:
A míg össze-ölelkezik.

Kék havasok zöld aljába
Van egy falu, neve Páva. *)
A magosban fenyűszálak,
Lenn szomorú füzek állnak.

Füzek megé, falu végén
Kis lak húzódot meg békén,
Gólyafészkes kémény alján
Lakik egy szép fiatal lány.

Szegény udvar, marhája nines,
Pusztá akármerre tekints;
S szegény háznak szegény lyánya,
A legény sem jár utána.

De bizony jár, de bizony néz,
De bizony kérője is lesz,
Bíró uram fia Peti
Szemét a szép lyánra veti.

Bíró uram gazdag ember,
Ökre, lova, pénze tenger;
Kék ruhája, ezüst gombja . . .
A gazdagnak sok a gondja.

Sok a gondja a gazdagnak,
Menyasszony kell a fiadnak!
Lakodalom, fényes lakzi,
Czigányokat kell hozatni . . .

Hej de Peti választott már,
Szíve, szeme Rózsikán jár;
Boldog s még is bús a legény,
Szép a mátká, jaj de szegény!

Szól az apa: Illyen, ollyan!
Koldus lyányát? A pokolban.
Abból ugyan semmi sem lesz,
Az én fiam szegényt nem vesz!

Kérdezzük meg előbb tőle:
Van-e ökre? Van-e földje?
Mit szánt a három határba?
— S ugy kérjük meg, a tatárba!

„Rózsím lelkem! Vége, vége!
Óda szívünk reménysége!
Már ha tied nem lehettem,
Jobb, haljunk meg mind a ketten!

Édes mátkám, szép virágom!
Rózsám s liljomom egy ágon!
Hervadj s többé ne virágozz!
Rozmarin bokorra változz!

Rozmarin légy, melly siron nő,
Mellyre ha az alkony eljő:
Könyharmatot ejt a felhő,
Zokogást hoz a bús szellő.

Hived élte is veled vesz,
Belőlem is rozmarin lesz,
S ha együtt nem virágoztunk,
Ketten együtt hervadozunk!

Most jő a nép a templomból,
De a harang még is mind szól.
S ollyan bús a csendülése:
Halottnak szól, temetésre.

Két halott van, két sirt ásnak,
Ellenében ott egymásnak,
S a fényes nap, lemenőben,
Két sirt lel a temetőben.

Jó a tavasz, zsenge zöldje
Szőnyeget borít a földre,
S minden porladó tetemből
Virág hajt ki, zöld fű zsendül.

Gyermek porból liljom erjed,
Hósek halmán bükkfa terjed,
Boldog szeretők szívéből
Piros rózsá bokra kél föl.

S két szomszéd sir gyász halmain
Növelkedik két rozmarin,
S addig addig növelkedik:
A míg össze-ölelkezik!

Szász Károly.

Régi képek.

Irtá VAS GEREBEN.

(Folytatás.)

Jött az ispán, vagy épen a tisztartó ur, ki az öreget hajdanában diákul köszönté, mert Köntös a falusi iskolában a tanítótól két esztendeig szedegette a diák szót, s ezen öntudatban, valamint a gyakori olvasásban, elsőbséget érezvén a falubeliek közt, kik az ő nyomdokát nem igen követték, . . . illyen alkalommal szinte diákul viszonzván a köszöntést, hirtelen visszafordult valamelyik esküdt emberre kiáltva:

„Most tessék előállni, . . . tessék beszélgetni a tekintetes tisztartó urral! — unszoló a hátul szégyenkedőket . . . „mondtam ugy-e, hogy a *háput*-ba több is beleférne; de ha nem tetszik a tanulás, ugy-e?”

Igy kergette előre, vagy jobban mondva, huzta maga után a többit, de soha meg nem türve maga mellett egyiket is, hanem szüntelen pörkölte, gyalázta őket, gyermekeik nevelésére unszolta, s mai napon Enyingen olly értelmes nép van, minek alig akad párja.

Haza érvén, ha esős idő volt, a tornácba is beeresztette az esküdtteket és a kis bírókat, maga pedig a szobaajtónak küszöbére állva beszélt velük.

„Kelmeteknek ott kinn is jó, az én szobámnak padlója van, ha valamely érdemes uri ember vetődik a helységbe, legyen böcsületes helye, ne mondja, hogy ölba vezetem!” — Ez volt a magyarázat, mellynek toldaléka is volt. Tudom, azt gondolja valamelyik *buksi* paraszt, hogy a tisztartó ur is beereszti, hát én mert nem? . . . Okoskodik mindjárt maga, hanem felel is ő maga: A tisztartó ur könnyen teheti, neki hat-hét padlós szobája van, ha egyik bepiskolódik, van másik; hanem azt hallaná kelmetek, mikor a teins tisztartóné asszonyság kisikáltat kelmetek után, én meg azt mondom neki, hogy minek ereszti be a tekintetes tisztartó ur az ollyan malacot, ki a kapu alatt nem tudja levakarni a lábát! No, most aztán jöjjön be kelmetek az én egyetlen padlós szobámba! hát a szolgabíró urat ölben tartsam, hogy a piszokba ne ragadjon?”

Iveket tudnék Köntös Mihályról összeírni, — egy folytonos küzdelmet látnának olvasóim, de nem az ellenség küzdelmét, hanem a jó barátét, ki embereit annyira szereti, hogy a ki a jó utra olcsóbbért nem megy; bittal is ráveri.

Erős adagokban adta az orvosságot, sokszor a legelőkelőbbnek is a legvastagabbat mondta, de az neki mindegy volt:

„Mért nem tanult a számár? maradjon leghátul, ott a helye sült parasztnak; nem az első sorban.”

*) Páva, kis falu Háromszéken, orbai székben.

Sohasem feledem el, nála láttam először „Aurorát,” mellynek példányait évről évre nagy szorgalommal gyűjtögette, és ha épen jó kedve volt, az esküdteknek is megmutogatta — *messziről*.

Épen bizon, majd kézbe is adom, hogy az ujsa helyét esztendőök mulva is benntalálja kelmed.

Szüntelen és szakadatlan korholás volt az ő beszédje, hirlapjait számításból fönn szóval olvasta, ha egyedül volt is; mert ha épen véletlenül jött valamelyik esküdt ember, hagyta várni, míg a szakaszak végére ért, és amannak szörnyű étvágyat csinált az ujságot olvasásra.

„Mi ujság van bíró uram?” Kérde illyenkor a másik.

„Kell is kelmednek ujság? . . . zöld bab, tejes kukoricza, korán érő krumpli, ez az ujság kelmeteknél, meg egy kis pletyka a falu farkáról, hány tojása van szomszédasszony ludjának? Aztán maradunk sült parasztok, s ha a szomszéd vármegyébe kellene elmenni jó pénzért, el nem merne menni nagy féltében, azt gondolja, ott a világ vége, hátha lepottyantik. Jaj! az ökor maradjon a járomban, majd eljő az ideje a mező-komáromi vásárnak, oda is elhajtják vásárra — mint ökröt.”

Nagy rimankodásra mégis beszélt valamit a törökökről, Ali és Ibrahim basákról, kik akkoriban nevezetes emberek valának, hanem a közlés után nyomtatéknak odatette:

„Aztán bolondjában azt ne mondja ám kelmed, hogy én a *kutyafejű* tatárokról beszéltem; mert nem akarnám, hogy valami ostobaságot az én udvaromról szabaditson el valaki.”

Itt megint magyarázott, millyen ostoba emberek, a kik nem tanulnak, azok még a kutyafejű tatárokat is elhiszik, nojssz, nem is érdemesek egyébre mint hogy sült szárnak hívja őket Köntös Mihály uram.

Panaszolkodott a tanító, hogy a gyermekek nagyon kimaradnak az iskolából, és otthon vagy a kertek alatt csavarognak, az iskola pedig üres.

Azt az ágyuzást hallotta volna valaki!

„Itthon vagy-e asszony?” Ment a kimaradó gyerek anyjához.

„Itthon vagyok, nemzetes bíró uram.”

„Hány lovatok van?”

„Kettő van, nemzetes uram, meg egy csikó.”

„Hol van az a két csikó?”

„A kertek alatt ficzánkolt.”

„Hát a te kedves rajkód hol van?”

„Az is oda benn lesz, megtisztelem bíró uramat.”

„Ugy, hát ha megnől a csikó, fiaddal fogjátok össze, aztán ketősben járhattok rajta, te, meg az a sült szárnak urad, ki maga is elég nagy filkó, azt gondolja, a fiából legyen még nagyobb.”

„Debzon gyöngélt még az apja azt a gyereket iskolára, még csak tizenkét esztendő.”

„Persze gyöngé, hadd ériék meg szép sárgára, mint a tök! . . . Mérgelődik Köntös Mihály; hanem aztán nem bírja tovább. Abból semmi sem lesz, hogy az a gyerek a gyöpre járjon legelni, mint az esztendő bornyu; hanem fölmege az iskolába, s ha husvétra el nem olvassa azt, a mit én föladvok neki, úgy kiprédikállak urastól a szentegyház előtt, hogy holtod napján pénzért sem teszik meg különben.”

Dehogy maradt otthon a gyerek, s e példa után más nap a többi is helyen ült, bíró uram pedig minden nap ráért látogatóba fölmeni az iskolába, és segített a tanítónak bötüket mutatni, valamint a pálcáját is olykor megmutatta.

Nem volt az egész helységben egyetlenegy alacsony kut-káva, mellyen az apró marha, vagy gyerek beleeshetett volna.

„Mért nincs káva a kutatokon, asszony?” Kérde Köntös Mihály.

„Nem ér rá az uram, megcsinálni, oda van napszámba.”

„Hát tegnap mit csinált itthonn, egész nap esett az eső, mi?”

„Tudja Isten, bíró uram, csak eltelet az idő.”

Másnap ott termett egy kisbíró egy faragó emberrel, három-négy óra alatt készen volt a káva, az ára nem volt sok, csak egy tallér, máskor aztán megcsinálta a gazda.

Győzte türelemmel, de hatalommal is, nem kimélvén senkit legkevesebb rokonait, kiket véghetetlen szigorúsággal büntetett a régi világban, levén hozzávaló hatalma is deres és bírópálcának képében.

A bozsokiak nagyon panaszkodtak, hogy az enyingi legények minden éjjel a bozsoki veteményekre hajtanak legeltetni, tegyen róla a bíró, hogy ez máskor ne történjék.

„Atyafiak, én utánuk nem járok — mondja Köntös — hanem ha megfoghatjátok őket, fogjátok meg, azt sem bánom, kötözve hozzátok őket az én udvaromra éjjel előtt, vagy éjjel után, az mind egy, a többi aztán az én gondom lesz.”

Elszánták magukat a bozsokiak, és vagy nyolcz embert szépen csomóba kötve hajnalban Enyingre tereltek.

„Bizony sötét volt még, mikor Köntös ablakán bezörgettek, de ő azért fölkel, az ajtóban fekvő kis bíró szintén fölugrott, és nem kérdező a foglyoktól, hogy ki, mellyik? a derest az udvar közepére fordították, és a sententia tizenkét botról szólt.

„Uram bátyám! . . . mondja az egyik bűnös, én vagyok egyik unoka-öccse!”

„Jó, hogy szóltál, kedves cselédem, még épen jókor van, bebizonyíthatom atyafiságos szeretetemet, nehogy te kevesebbet kapj, mint a többi, neked huszonnégyet mérjen a kis bíró.”

Mielőtt fölvirradna, a multság elvégződött anélkül, hogy egyiknek nevét megkérdeznék, azok pedig nem dicsekedtek; hanem az emlékezetet sötétben elvitték emlékezetnek okáért.

Illyen ember volt az öreg.

Még saját édes fiának sem engedte meg, hogy szobájába lépjen engedelem nélkül, az öreg könyörtelen volt, mint valamely tábornok, ki a legkisebb áthágásért a legszigorubb büntetést mondja ki.

Valóban olyan is volt a helységben, mint egy tábornok a maga dandárjában.

Mikor már én is jobban fölöttem, s az öreg bizalmasan beszélt, mindig mondogatta, milly balgaságot követett el hajdan, hogy a katonafogdosás elöl elvágta kis ujját.

Most már *Köntös-generális* volnék, Jóska öccsém, — az pedig több embernek parancsol, mint az enyingi bíró.

S én szentül hittem akkor, valamint most is hiszem, hogy ezen emberből generális lett volna, ha katonának áll be.

Na, ha nem lett is generális, lett öreg bíró harmincz esztendeig, es föltétlen engedelmességet tudott eszközölni.

Mint a gyermeket, úgy dajkálta őket, de épen mint a gyermekkel szigoruan is bánt, nehogy elkényezkedjenek. (Folytatás következik.)

Nemzetünk miveltsege az Árpádok alatt.

Irta VASS JÓZSEF.

(Folytatás.)

11. §. Pénzügy. Kereskedelem.

I. A közvagyonosodásnak, mint a fensőbb miveltség hathatós tényezőjének tekintetéből nézzük, mint állott a gazdaszat és müipar kettős élesztője: a *pénz* és *kereskedelem* hazánkban, az Árpádkirályok három századán keresztül.

Az adás-vevés, vásárlás a XI-dik században sokáig *csere* által eszközöltetett. Ez által találkozott egymással a természet, kéziparos, kereskedő: a bányászat tehát nálunk még bölcsőjében hevert, a pénzverdék kohóiban alig némi életjel. Felfogta ugyan már első királyunk a bányászat ügyét, s valamint ő, úgy Péter s Aba királyok is verettek némi igen apró pénzeket; de forgalmi csekély számuk — s még csekélyebb belértéköknél fogva nem pótolhatták a cserét. I. Béla volt, ki először külalakra czélszerűbb, belértékre jobb s olly nemü pénzt veretett, hogy tiz amolyannal felért, honnét *denárnak* neveztetett, negyven pedig egy byzanti arannyal, melly akkor Magyarországon egyedül forgott, s a mai körmöczivel közel egyértékű volt. A valódi bányamiveltés a honunkba települt szászok- és flandroktól nyert szembetünöb lendületet; s ha bányavárosaink polgársága e tárgyalt három század alatt önállással bír, s az állampénztár zavarai közt némelly fejedelmeinktől nyerészkedő zsidóknak s más haszonlesőknek e fontos iparág martalékul, s királynőinknek jegybirtokul nem adatott volna, honunk egyik leggazdagabb jövedelemforrásává válandott: míg eként csak nyomorultan üzetett, s az állampénztár majdnem jelentéktelen tényezőjévé sülyedt. A bányászat, illy silány miveltés mellett, keveset jövedelmezett: nem csoda tehát, ha Árpádektól aranyérmeket nem bírnak, s hogy pénzhány miatt többször voltak kénytelenek sóval fizetni főbb tisztjeiket. A vert pénznek folytonosan szük léte okozta, hogy az adózó nép tartozásait — némi csekély pénzdadó mellett — dézmával s kézimunkával róttá el. Dézmat fizetett, ugy látszik, gabonája-, borai-, barmai- s baromfiaiból. A dézmából beszedett termékek két-harmad részét a várispán a királyi tárnok-, pincze- s lovászmestereknek átadatni köteles volt, egy-harmad ré-

szét magának tartván meg. Pénzdót fizetett szabadsága váltságául, házhelyenként két pénzt, melly *szabados pénznek* neveztetett; a törvényesen megállapított hidakon és réveken *vámpénzt*, és az ország határán tul vitt áruitól *harminczadot*; de ezek mellett kézimunkával is köteles volt szolgálni.

Kálmán alatt a keresztes hadak átvonulása hazánkon a pénzforgalmat tetemesen élénkítvén, belőle nem csekély nyeresége volt az országnak; egy század mulva azonban nemzetünk a közelszegényedésnek majdnem örvényébe sodortatott. Ugyanis II. Endre a keresztes hadjáratra pazarolt sok költséggel országát kimerítette, s olly nagy adósságba verte magát, hogy azt egész életében, népének nagy sanyargatásával sem győzte lefizetni. Hosszas távolléte alatt hazánk majdnem végromlásra jutott. A kincstár kipusztitva, a szegényebb néposztály a tehetősebbek által mindenéből kifosztva, minden törvény, jog lábbal tapodva, minden rend felforgatva, szóval az egész ország fenekestül felfordulva volt. Innét, hogy a pénzhányból származott kínos helyzetén bár pillanatra is segíthessen, új terhet vetett az országra azon rendelménye által, hogy a régi pénz évenként ujjal beváltassék, melly alkalommal ennek egy része a kincstár nyereségeül levonassék (mit IV. Béla is nemcsak az ezüst-, hanem rézpénzre nézve is többször gyakorolt); a királyi várakat s koronajóságokat részint örök áron el-, részint haszonbérbe adta; népét törvénytelen, szokatlan terhes adóval sanyargatta; rossz pénzt veretett, s reá kényszerbecset erőszakolt; s hogy minden eddigi önkénykedését legfelső fokra emelje, az izmaelitákat és zsidókat teszi a sóaknák, érczbányák, harminczadok, s a még el nem vesztegetett koronajavak, királyi jövedelmek igazgatóivá, s így — mondhatni — az egész haza uraivá. Ez által rendkívüli forrongásba hozatott a nemzet minden rétege. Az országos bajok oda fejlődtek, hogy csak nemzetgyűlés orvosolható azokat; mi meg is tartatott 1222-ben. Eredménye azon híres törvénykönyv lett, melly *arany-bulla* név alatt a magyar alkotmányos szabadságnak alapjául szolgált a legközelebb elviharzott gyásznapiokig, s melly ha az országnak erősen megzavart pénzügyét legott nem orvosolhatta is, a hazát a végenyészlet örvényszélétől messze ragadta.

II. Illyetén pénzviszonyok közt általánosan virágzó *kereskedésről* szó sem lehet; tett azonban a nemzet annyit mégis, hogy gyermek-pólyájából kibontakozó kereskedelmünk egy szebb jövőnek hordta méhében magvait. — Több városaink mindjárt a XI-dik század elején népes piacjai voltak a belkereskedésnek. Különösen a partvárosok üztek élénk kereskedést a Dunán hajós czehek által. Pestről, mint gazdag kereskedővárosról, egyhangulag szólnak legrégebb emlékeink. Győr hasonlólag jeles kereskedőváros volt már a hajdankorban, s nevezetes rakhelyül szolgált V. István alatt az ausztriávali cserekereskedésnek. A pusztító tatár fergeteg elvonulta után tizenkét évvel (1255.) Esztergam már a külső belkereskedés fő fokhelyévé lön.

A kezdetben csere által eszközölt adást-vevést könnyítették István végéveitől fogva az aprópénz veretése, a vásárok, a vízi közlekedés, és biztosították a vásári bíróságok. I. Béla nemzeti szorgalmat s kereskedést gátló nagy vámokat vagy eltörlötte vagy leszállította; a kézművek s kereskedés gyarapítására a vásárokat szaporította, s azoknak idejét — minthogy a nyeresemény már akkor legnagyobb részt zsidók és izmaeliták erszényeibe folyt keresztyén alattvalóinak hátrányára, — vasárnapról szombatára tette át; ugyanezen okból a mérlegeket az egész országra kihatólag szabályozta, s több árucikknek, minőségükhöz képest, meghatározott becsárt szabott. Ezen államgazdászati szabály, melly korunkban a kereskedést kevés idő alatt tönkre tenné, akkor midőn a kalmárok közt verseny alig volt, s az egész kereskedést izmaeliták és zsidók bírták, igen üdvös lehetett.

A kereskedés ezen időszakban teljes szabadsággal üzetett. Törvényeink csak a lovak- és ökröknek külföldre hajtását gátolták. A szarvasmarhák közül egyedül bikákat volt szabad külhoni piacokra hajtani. Bizonyos vidékeken emélték a kereskedést némi kiváltságok; ilyen volt az erdélyi szászok azon kiváltsága, mellynél fogva kereskedésük minden vámtól országszerte mentve volt, valamint országos és heti vásáraik is. E mellett háromszor esztendőnként törvényrendeletileg szabadon hordhattak a sóbányákból porst (sales minuti).

A bolgár birodalom megbukta után, a német és görög tartományok közt az átviteli kereskedés Magyarországon keresztül vette útját, s egy részt magyarországi kereskedők által üzetett.

Másfelől a kereskedelem Dalmátország s Velence felől vett gyarapodást, s a XI-dik század végén már annyira virágzott, hogy Kálmán a kalmárok gazdagsága által ingerelve, rajtok kettős adót szedetett. Ezen átmeneti kereskedésben nemcsak a külföldi termények s kézművek cseréltettek fel kelet és nyugot között; hanem a nemzeti szorgalomnak gyümölcsei is hordattak ki, mint érczenek, marha, bőrök, szörme, só stb. Görögországba és Némethonba, melly kiható kereskedés honfiainknak nevezetes nyereséget hajtott. — A XI-dik század közepe táján nemzetünk leginkább Velenczéből látta el magát keletindiai árucikkkel, nemcsak saját szükségei, — hanem az átmeneti kereskedés végett is. Azon körülményből, hogy a magyarok a pénzügynek helyes elrendezésével nem igen gondoltak, s egész I. Károlyig magyar aranyok nem verettek, hanem hogy gazdagságuk leginkább byzanti aranyokkal, s különemü idegen ezüstpénzzel beérhette, elegendőleg kitetszik, melly nagy nyereséget kellett a magyar kiható s átmeneti kereskedésnek hajtania, s melly szélesen elterjednie. Különben, míg egy részt a vámpénzt a német kereskedőkre nézve egy mennyiségre szabotván a honiakkal, az üzletet elemozditotta: más részt némelly megszorítások, pl. Esztergamnak árumegállítási joga, s Bécs városának azon tilalma (1198.), hogy a svábok Magyarországgal Bécsben keresztül kereskedést ne üzhessenek, a kereskedelmi forgalmat hazánkban zsibbasztotta. Nem keveset ártott továbbá a honi áruforgalomnak az ezen tárgyalt időszak vége felé hazánkban fellobbant fejlettség s a sziklavárok urainak rablókalandjaik. A zsidók még most sem szüntek meg a nyereszkedést nagyban üzni, különböző álutakat találván a tiltó törvények kijátszására, s magokat mindig szükségessékké tudták tenni annyira, hogy IV. Béla őket egy nyílt levél által (1251.) saját királyi oltalmába fogadta.

Mindezek dacára árucikkünk között az egész XII-dik században a finom posztó igen keresett portéka volt a székesfejérvári pesti, esztergami piacokon; az utolsó helyen magok a lakosok a tatár ostromkor igen sok posztót égették meg; mindazonáltal Béla herczeg lakodalmán (1261.) a jelen volt országnagyok mindnyájan bársonyba voltak öltözve.

A magyar nemzet életnyilvánulásai e téren is oda mutatnak, hogy a hon sulyos eseményei s mostoha pénzviszonyai közt sem maradt el a terhes ugyan, de a közvagyonosodásra s nemzeti eszénosodásra fontos befolyásu kereskedéstől; sőt e részben némi tekintetből hazánk magasabban állott, mint jelenkorunkban.

12. §. Tudományok. Művészetek.

I. Hű rajzait adók eddigelé anyagi jólétünk állapotjainak: lásuk mármost, mennyire haladánk azon alapon tudományban, művészetben három századon keresztül.

Tudományos életünk, nemzeti felvilágosodásunk hajnala legott az első szent király kormányidejének elején kezdett derengeni, ki az örökös harczi tusában elszilajult nemzetét a keresztyén hit felvételére buzdítá. Ő alatta fejlődtek ki határozottabban azon körülmények, mellyek a miveltség és csinosodás lényeges feltételei. Ő alatta látogatták meg nemzetünket a közoktatás áldásai a keresztyenség kíséretében. A számos egyházak, fárak és klastromokkal együtt tanodák is keletkeztek mindjárt szent István alatt, mellyekben a tanítás tárgyai, rendeltetésükhöz képest, különfélék valának. A kezdet minden nemü altanodában a betük ismeretével tétetett, mellyet követett az írás, olvasás, éneklés, majd a szóvitázat. Felsőbb tanintézeteinknek István nem vont szűkebb kört, mint a minőben tárgyalt időszakunk külföldi intézetei forogtak. Ezekben a *szabad művészetek* tárgyaltattak, a *veszprémi egyetemnél* pedig a hit- és törvénytudományok is jeles kiképzettségű tanárok által fejtegettetek. A tanárok a hitterjesztő szerzetesekből, később a kánokok közül kerültek ki. Kiképzetetésükre nagy gond fordított. Az iskolák szükségéről a püspöknek kellett gondoskodni. Legrégibb iskola honunkban az *esztergami* volt, tehát az ország áldornagyának székhelyén létezett. Ezt követték a *székesfejérvári*, melly már zsenge korában olly hirre kapott, hogy növendékei vetélkedve vitetének hazánk más tudományos intézeteibe tanitokul; továbbá a *győri*, *csanádi*, *pannonhalmi*, *budai*, *tapolczai* (Miskolcz mellett), *pécsi*, *vácsi*, *kalocsai* és *egri*. — Az apácaklastromokban is folyt a tanítás, mint a *veszprémvölgyi*, *peleskei*, *margit-szigeti* nőszerzetes zárdákban, mellyekben ezen szűzek színugy nemes, mint közép és alsorsu leányokat oktattak, mindennap néhány órát eltöltvén tanítványaiknak kézimunkákban gyakorlásában.

Nem hiányzott tehát ezen egész időfolyam alatt a mindennapi szükség által követelt tudományos kimivelődés alkalmá a hazában: mindazonáltal a vagyonos szülők gyermekei, felsőbb kiképzés tekintetéből, kirándultak néha a külföld hiresebb főiskoláiba. Tehetőséggel bíró szegény deákok számára a XIII. század vége felé Esztergamban „Krisztus Társasága“ név alatt létesült egy gyámintézet, melly azokat külföldi egyetemeken iskoláztatta; sőt a szerzetesek is, hogy új szellemi erővel láttassanak el, s a külföld haladásaitól el ne maradjanak, saját tagjaik közül küldék ki a képebbeket. Honfiainknak ez időszakban leginkább Párizs, Vicenza, Pádua, Róma, s Bologna volt czélpontjuk; a magyar izmaeliták pedig csoportosan Aleppót látogatták meg egyházi joguk tanulása végett. Ezen utakon a világnézet magasabb látványára emelkedtek honfiaink, kik közül számosan a kor mivelttségének jelentős fokára emelkedtek, legfontosabb hivatalok, s országos követségekben kitüntetett ritka ügyességöknek fényes bizonyítványait adták. — Nemzeti tudományosságunk emelésére még egyéb nevezetes tényezők is közremunkáltak. A zárdák, mint az új keresztyén tudományosság bölcsői érdemelnek e tekintetben különös méltányolást, mellyeknek a közmivelttség azért tartozik leginkább hálával, hogy a sötét középkor viharai közt az ó kori irodalomnak a vad népek dühe elől megmentett kincseit megóvták az enyészettől, s biztosították az utókor

mint a tudományos kimiveletés fő eszközeinek — hiánya vagy kevés léte egyik legnagyobb akadályá volt a haladásnak s az ismeretek elterjedésének hazánkban a XI. és XII. században, úgy hogy áruk hihetetlen magasságra emelkedék külföldön is. Csak a királyi udvar könyvtára tartalmazta a középkori történetírók meddő szerkesztményeit: és így az Árpádok alatt olly irány, melly a hazai miveltséget emelő tudományos irodalmat alapíthat, fel nem kaphatott. Mind az tehát, mit nemzetünk értelmisége e hosszú időszak alatt irodalmilag felmutathat, néhány történeti iratban határozódik, mellyek a középkor szellemének behatása folytán deákul szerkesztvék. Íróink sorát e téren maga a szent király nyitja meg Imre fiához intézett atyai intéseivel. Utána azon deák krónikíróink következnek, kiket a nemzeti események egyszerű feljegyzéseiben kedélyes őszinteség, vallásos hit és nemzeti érzelem a hagyomány és énekek iránt jellemezvén, műszerkesztményeik, mint becses források fennmaradásaért a gondviselésnek buzgó hálával tartozunk.

Az eddig vázoltakból önként foly, hogy e letűnt három század alatt nemzeti fejlődésünk s miveltségünk nagynevű királyainknak, s a külföldi tanintézetekben forgott, mivelt lelkű s tanult főpapjainknak műve. Mi az elsőket illeti: ezek igyekeztek elosztatni az elmehomályt tudományos intézeteik s bölcs rendeleteik által. Tanu erre maga az első szent király, kinek nemcsak latin, hanem görög

Besztercebánya. *)

számára. Figyelembe veendő még a keresztes hadjáratoknak azon eddigelé eléggé nem méltatott eredménye is, miszerint a görög és latin irodalom remekei, mellyek a byzanti birodalomban fenntartottak, s nyugotti Európában lassanként elterjedvén, hazánkba is átszivárogtak. Emelte továbbá az értelmi fejlettséget nemzetünk körében III. és IV. Béla királyaink azon jeles törvénye, mellynél fogva a peres feleknek panaszait írásban kellett beadni, s királyi legfőbb határozat alá terjeszteni; mi nagy serkentő eszköz volt magyarjainknak arra, hogy írni s olvasni tanuljanak: s ennek az lön eredménye, hogy nálunk már a XIII. században a világi magyarok, pap és káptalanbeli biznyság nélkül is, tudtak írni, s írásba foglalt törvényes leveleket készíteni; midőn ezen írásmesterséget az európai egyéb országokban még mindenütt csak az egyháziak üzték. Bárók ültek a francia törvényhozó-házban IX. Lajosig (1226—1270.), kik írni nem tudtak: mi azonban elébb nálunk is így volt huzamos ideig; minthogy fegyvert-forgató nemeseinknek a harczok majdnem szakadatlan zajában kevés érkezésök lehetett tudományos foglalatosságokra, s ekkor az írástudás hazánkban is a papi rend hivatalához tartozott. Szent István és utódai alatt tanulásuk gonddal és sikerrel folyt. Kimiveletésökre Esztergamban két hittani képezde állítottott. Ők voltak a hitszónokok, orvosok, ügyvédek, titkárok, követek, az oklevelek s törvények fogalmazói. Az ő csendes munkásságuk nyereségei azon kézzel írt könyvek is, mellyeknek —

nyelven írott oklevelei is vannak, és hogy ő írott törvényeket is hagyott maga után, mellyekre — nem pedig a bizonytalan szokásra — építetett 1222-ben a magyar nemesség arany szabadsága. Hogy Kálmán királyunk, az akkori fogalmakhoz képest, önmaga is tudós férfi volt, azt ha a szenvedélyes könyvedveléstől nyert diszcim (*Könyves Kálmán*), a tudósok pártolása, és több egykoru írók, sőt még II. Orbán pápának róla tett magasztaló nyilatkozata nem bizonyítanak is, — eléggé igazolják jeles intézvényei s törvényei, mellyekben nem gyözzük bámulni korát fölulmuló lángelméjét, mély belátását és tudományos képzettségét. Fénysugárként világít ő a homályos század előitéleteinek setétségében Neki köszönék öseink, hogy a magyar szent koronához esatolván Dalmáthont, s utat nyitván a tengerre, könnyíté érintkezésöket a nyugot legmivelttebb részével, Olaszországgal, minek csak kedvező lehetet eredménye európai csinosodásunkra. — IV. Béla, valamint földig tiprott hazánk újjászületésének eszközlője, úgy lön ő a tudományok — s művészeteknek nemzetünk körében felelesztője s védangyala. Királyaink tehát hű terjesztői voltak mindenkor a felvilágosodásnak. — De nem kevesebb érdeme főpapságunknak is e téren. Ők az evangéliom fáklyájával kezökben, mint vezérfény, kalauzolták a nemze-

*) A leírást a besztercebányai piacz- és székesegyház képevel együtt lásd a V. U. ezidei 24-ik számában.

tet az erény, nemesebb erkölcsök s tudomány pályáján. A vallásos nevelés és tudományos intézeteink körül szerzett bokros érdemeiknek emléke elévülhetlen.

(Folytatás következik.)

Magyar könyvtár a jénai egyetemen.

(Poroszországban.)

Ki külföldön huzamos ideig tartózkodik, érzi leginkább, mily drága kincs kinek-kinek hazája s nyelve. Érezzük ezt mi is a jénai egyetemen, mert habár nem nélkülözzük ugyan — 10-én levén itt magyarok — a honi nyelv édes hangjait, de igen is nélkülöztük mi és magyar elődeink az egyetemen azon hazai szellemet, mely jeles magyar íróink műveiből szól hazánk minden gyermekéhez, s mellytől, ha egyszer megkedvelé, nagy nehezen válik el a honi irodalom barátja. Az általunk járatott magyar újságok csak részben pótolják e hiányt, s távol kedves honától jól esik a hazafiai szívnek, ha a magyar-irodalom kötetkei által is, minél szorosabb összeköttetésben maradhat szülőföldével. Ez oknál fogva elhatároztuk, ez egyetemen magunk s utódaink használatára, egy magyar könyvtárnak alapját megvetni, tettük pedig ezt annál inkább is, miután van remény, hogy az eddig is, magyarok által leginkább látogatott jénai egyetemen ezentul sem fog csökkenni a tanuló magyarok száma. Könyvtárunk tisztán magyar nyelvű művekből álland, miután más nyelvű művek használatára, az egyetemi könyvtár elég alkalmat nyújt. Eddig már 52 köt. képezi könyvtárunk alapját, részint ajándékozva, részint szabad pénzbeli ado-

mányozások következtében megszerezve. Könyveink az egyetemi könyvtár épületében, de elkülönítve, az egyetemi és egy magyar könyvtárnak kezelése alatt foglaltak helyet. Általában igyekeztünk minden netalán jövőben előforduló bajoknak, a könyvtár kezelése s egyéb könyvtári ügyek körül, már eleve szigorú alapszabályok által elejét venni. Nem mulaszthatom el ezuttal Dr. Burgovszki János urnak, Bohus István s László urakkal együtt köszönetünket nyilvánítani, kik, noha e napokban már bucsut vesznek Jénától, maradandó emléket szereztek magoknak kised alapítványunknál, lelkesen fölkarolván azt, mind könyv- mind pénzbeli adományozásaik által. Eddig megvannak a két Kisfaludy, Kölcsey, Petőfi és Vörösmarty összes munkái; egyes darabok Fáy-, Eötvös- és Jósikától, Arany s Kerényi költeményei, Horváth, Magyarok története s Ipolyi: Mythológiája stb.

Miután így részletesen leírtam e külhonban alapított magyar könyvtárnak állapotát, ajánljuk azt, az ide tanulni jövő magyar honfiak figyelmébe; s különben is utódaink számára levén alapítva, reméljük, hogy ezek majd gyarapítandják, — de ajánljuk azok szives figyelmébe is, kik, vagy a jénai egyetem egykori hallgatói voltak, vagy általában honfiúi érzülettől vezéreltetve, ügyünk iránt érdeklél viseltetnek. — Kijelentjük egyuttal, hogy azon tisztelt hazafiaktól, kik egy két könyvvel csekély alapítványunkhoz járulni akarnak, ezen czim alatt: „An die studirenden Ungarn in Jena,“ szivesen fogadunk el illetélen küldeményeket *).

Közli: V. S.

*) A szerény felhívást, mely külföldön tartózkodó hazánkfiak érett felfogásáról s nemes érzelmeiről tesz tanúságot, ajánljuk olvasóink meleg pártolásába. Szerk.

T Á R H Á Z.

Kakas Márton a színházban.

LI. Levél. *Rejtélyes árva*, népdráma Mosenthaltól, fordította Remellay, Komlossy Ida jutalomjátéka.

Tisztelt szerkesztő ur. Egy időben nagyon komikus dolognak tetszett az előttem, hogy egy tisztos ismerősöm, a ki jócskán a hatvan év felé járt, s nem csak három gyermeknek apja, de ugyanannyinak nagyapja is volt már; egyszer elem áll gyászruhában, s tudomra adja, hogy ő már „árva.“ Tudniillik akkor halt meg az apja, 90 esztendő korában; pedig hát ime Mosenthal ugyan ebből az eszméből szomorujátékot csinált. Van tudniillik egy kiszolgált *kovácslegény*, *Mátyás*, a kinek nincs sem apja, sem anyja, ennél fogva tökéletes *árva*, *rejtélyes* pedig nagy mértékben, minthogy a szobában is furkóbotl jár, a mivel ki tudja miket mivelhetett, ha akart? Ez a rejtélyes árva a főcselekvő személy a darabban. Ennek viszont van egy sógorasszonya Klára, a ki férjétől szép birtokot örökölt, s a kit Mátyás a végett látogat meg, hogy vagy elperli tőle a jószágát, vagy ha az nem sikerül, feleségül veszi. Az elsőbb szándéka nem sikerül, mert testamentom vagyona a jószágról, mely az asszonyt teszi általános örökössé, a második óhaját pedig a menyecske hiúsítja meg, az által, hogy kosarat ad neki, mivel ő meg viszont a szolgálólegénybe Bálintba szerelmes, s ahoz is akar nőül menni. Ez perse illetlen dolog; mert egy az, hogy a pusztá rátekintésre is inkább mehetne Mátyáshoz, a ki derék, jókedvű fizkó, s a kiből katonás menyecske még jóra való férjet faraghatna, mint ahoz a savanyualmakóstoló fiúhoz, a kinek mindig úgy áll a szája, mint a kitől azt kérdezték, hogy ki volt Zebedeus fiának az apja? más meg az, hogy ez már csak mégis kovács, ha valami török a háznál, vagy ló lába megsántul, mingyárt tudna segíteni, még amaz csak egy szolgálólegény, a kinek se tücski, se hajtski! De ugy is veszi hasznát, mert a példabeszéd szerint hiába huzzák az ebnek a fejét az asztal fölé, ez azt csak megint az asztal alá huzza, a szolgálólegény ott hagyja gazdasszonyát s átesap a szolgálóhoz s akárhogy ellenzi az asszony, csakugyan azt veszi el utóbb is. Most már aztán nem volna egyéb hátra, mint hogy Klára asszony menjen férjhez Mátyáshoz, ha a gondatlan szinfalrendező ez utóbbinak a lába alá egy nagy mélységet nem csináltak volna s mellybe ez belebukván, szörnyet hal; Klára asszony tovább is özvegységre maradván. Tanuság belőle az, hogy tisztességes gazdasszony ne ereszkedjék le a szolgálólegényhez, hanem ha egy érdemes kovácsmester kéri, menjen ahoz. Vannak még a darabban több mellékes személyek is, mint egy drótos tót, a ki egy percz alatt tíz okos emberből bolondot tud csinálni, meg egy népnevelő, a ki tíz percz alatt sem tud egy bolond ember fejébe egy okos gondolatot verni; továbbá a fenemlített Bálint szolgáló, a ki (a léhütő!), nem szégyenl annyi paraszt ember előtt elájulni, azért, hogy ránézett a szűnyog; végre pedig Anna leányzó, a fentisztelt szolgáló, a ki mindig elakarja hagyni a helyét mihelyt megbántják, s egyszer egy szép mesét mond a bergengóczi vashámor elégsérel egy zöld fa árnyékában. Voltak ugyan mellettem, a ki azt állították, hogy tulajdonképen ez a *rejtélyes árva*; de én velem ilyen könnyen nem lehet valamit elhítenni; igaz ugyan, hogy árvának elég árva, ámbár „szüret után neki is akad párja,“ de rejtélyt nem fedeztem fel nála egy cseppet sem; ha csak azt nem számítjuk rejtélynek, hogy titokban szeret tejfelt és vaját kiadogatni a kamrából (ilyen rejtélyes árvát ismerek többet is); vagy pedig azt a vashámorégetési mesemondást; hanem olyan mesét tudok én is mondani, még sem vagyok rejtélyes árva. Tehát maradunk a mellett, hogy Mátyás kovács volt a rejtélyes árva. Az előadás szívrható volt; sirt mindenki, a kit a sors olyan érzékeny szívvel áldott meg, mint azt a jó öregasszonyt, a ki könyekre fakadt, valahányszor a tisztelendő ur azt mondta: „óh Kaifás, Kaifás!“ A fordításra extra csak annyit mondok, hogy „Sind Sie der untere Vinczy?“ — *Kakas Márton*.

Gazdákat érdeklő.

IV. *A luczernás-rétek* érdekében kitűzött pályakérdésre (I. V. U. 31., 33., 34., 35. számait) folytatolag:

VII. Egy neki törődött *mátyusföldi gazda* ezt írja: Az arankát vagy is pipehürt, fűnyügöt nálunk „pippany“-nak nevezik. Egyébiránt bárminek kereszteljük, ezen felette veszélyes lóher-ragály keletkezéséről csak némi hasonlítás nyomán következtethetjük, hogy ez a beteges lóhernek saját kinövése s körülbelöl olyanforma mint az elvénült fákon teremni szokott azon növény, mellyből a madár-enyv készül. Hihető azonban, hogy a fűnyüg a tápnedvek megrekedésétől (congestio) ered a szerént, amint a száraz vagy nedves időjárás vagy maga a föld minősége a lóherre károsan hatván, azt hozza magával. Mégis a fűnyüg eredetét és ennek okát határozottan tudni nemcsak érdekes, de szükséges is volna, nehogy sokan azon hiedelemből; hogy a fűnyüg magul vettetik, drága külföldi lóher magokat saját belföldi terményünk mellőzésével összevásárolván, végtére is magamként, azon szomorú tapasztalással fizessék elhamarkodásukat, hogy az eredmény káros mivoltát tekintve, a kül és belhoni lóhermag közt különbséget tenni nem képesek. Azt pedig, hogy a fűnyüg magul nem vettetik, alaposan onnét gyaníthatjuk, mert próbálja csak bárki, akár a fűnyüg, akár a madár-enyv, vagy más bármi féle elősdi (parazit) növénynek magját elvetni, s azt a legszorgalmasabban ápolni, abból csakugyan csirt, vagy növényt nyerni soha sem fog.

Mi már a fűnyüg irtást illeti: azt mint saját érdekünkben és töbenjáró dolgot, könnyen és száz féleképen is eszközölhetjük, csak ne resteljük; Tehát ha nem is vassal, csak tüzzel. Ezt a kísérlet is igazolni fogja: mert ásson csak valaki langy vizet valami edényben 2—3 hüvelknyi mélységre le a földbe, gyujtson e fölé tüzet, csak egy negyed óra mulva is tapasztalni fogja, hogy a kiásott edényben levő víz 5—6 fokkal hűsebb, mint volt azelőtt. Ennek természetes oka abban rejlik, hogy a föld felső rétege közé szorult lég megmelegedvén, fölfelé terjed, míg a föld mélyebb rétegében levő hűsebb lég utána nyomul s hideg lég folyamat idézeli, miáltal az edény és a benne foglalt víz kihül. Már most, hogy a heréseken véghezvitt tüzelés a lóhergyökerét meg nem ronthatja, a fentebbiekből elég világos. Mért kellene hát a heréseket ásóval kapával feltorni? magát a here zöldjét edző (causticus) szerekl behinteni, és pedig bizonytalanra, mert kérdés, hogy azon edzőszer, mely a fűnyügöt kiöli, nem hat-e károsan a lóher gyökerére is? főleg, ha száraz meleg időben eszközöltetik. A lóhernek földszinti nyesése pedig annál fogva szokott meghiusulni, mert korlátolt látszerekkel bírván, e mellett a fűnyüg messze terjedő rejtett szárait a lóher iránti kiméletből nem szeretjük annyira gyanítani, mint a mennyire a nyesésnek terjedni kellene. Mind e mellett nem annyira az irtás módját, mint annak idejét (mert az idő a gazdának legdrágább kincse) megválasztani, ebben áll a dolog gyakorlati feladata; és mivel nemcsak akarni kell a gazdának, de szükséges is, hogy akkép akarjon, miszerint bármely rosznak kiirtását a lehető legkisebb áldozattal eszközölje: nem is látszik tanácsosnak, hogy néhány, vagy egyes beteges lóher-szálak miatt, a herést naponkint kutatva letapossuk. Elég lesz ha ráérünk néha-néha felügyelni, s ha időközben nem is, legalább minden kaszálás után, a fűnyügöt, a mint csak tetszeni fog, irgalom nélkül és mindannyiszor kiirtani. Abból, hogy fűnyüg ne támadjon, többnyire nehezen lesz valami. Tehát ismét csak: szorgalom, béketerítés és kitűrés. *)

*) Emlékeztetjük illető gazdáinkat a „Falusi Gazda“ által közelebb kitűzött 15 arany pályadíjra, mellynek ezéja a kártekon növények iránti nézetek tisztába hozása. (I. a pályakérdést P. U. 34. sz. „Ipar, gazdaság“ czim alatt. Szerk.)

Irodalom és művészet.

+ *Hutirai Lukácsy Sándor*, kinek mint nagy elméleti készültséggel és gyakorlati tapasztaltsággal bíró kertésznek neve még az 1848-ik előtti időből eléggé ismeretes, s ki újra is gyakorlatilag üzi a kertészetet és egy *kertészeti egyesület* alakításával foglalkozik — újabban jeles tapintattal szerkesztett *Belgazdasági kis közlönyét*, octobertől kezdve *Kerti Gazdaság* czim alatt rendes hetilappá alakítja át, mellynek czélja a hasznos kertészkedés megkedveltetését előmozdítani, s a keletkezőben levő „kertészeti társulat” hű és csüggedetlen közlönyül szolgálni. „Alakítsuk kertté szeretett hazánkat — szól a program — mellyet az őstermészet legdrágább kincseivel, minden ékességeivel felruházott. Ha a természet kedvezéseivel a szorgalom értelmes keze járul — néhány évtized alatt a magyar föld Európának legszebb kertje lesz, méltó azon derék fajhoz, mellynek e földet szeretett hazául adta a gondviselés.” És valóban épen most legjobbak érkeznek a kertészeti lap megindítása, midőn az urbéri viszonyok végelintézők s felsőbb parancs következtében is minden község vagy már bir, vagy birni fog faiskolával, és így a bekövetkező okszerűbb gyümölcsstermesztés és kertmivelés emeléséhez egy illy lap nélkülözhetlen szükségé váland, sőt érezhetőleg nélkülöztük eddig is, mert ha évtized előtt már birtunk volna illy lappal, akkor az áldott Magyarország kertészete tán közelebb hozta volna hozzánk azon időt, midőn majd az ország fővárosa és a dunaparti városok nem lesznek arra szorulva, hogy Ausztriából hajókon hozott zöldséggel, almával fedezzék szükségüket, és hogy az országból évenként annyi pénz folyjon ki virág- és egyéb kertivetemény-magért. Nagy rovatok ezek a nemzetgazdaságban, és mi jó volna, ha ezeket mi adhatnánk el a szomszéd tartományoknak a helyett, hogy tőlök vesszük! — E megindulandó lap minden a kerti gazdaságot és a majorsági gazdaságnak ezzel összefüggésben álló ágait érdeklő tanulságos cikkeket, kertleírásokat, a kertészeti társulat és rokon egyesületek figyelemmel kísérését, a kertészetet érdeklő lapszemlélt, melly a külföldet is kellő figyelemmel kíséri, továbbá mindennemű hirdetéseket, értesítéseket, háztartási közleményeket magyar hölgyeink számára stb. tartalmazand és oda igyekszik, hogy gazdaszonyainknak valódi szükségessé és nélkülözhetlenné váljék. E lap tehát nagy feladatot vállal magára — de a szerkesztő avatottsága teljes kezességet nyújt, hogy annak meg is fog felelni. A továbbiak megtudása végett utaljuk olvasóinkat lapunk hirdetéseiére.

— *Magyar Mihály* előfizetést nyit *Magyar* ifju költő verseire, mellyeket, mint igazi magyarokat ajánl. Már ha *Magyar* ajánlja *Magyar* magyar verseit, hogy ne fizetne rájuk elő a magyar ember? kivált, midőn a könyv ára csak 1 pft.

+ *Magyar nyelvtan németek számára*. „Praktische Ungarische Sprachlehre von Samuel Kovács” czim alatt most jelent meg Kolozsvárt. — „Európa első nemzetei közt több egyének tették tanulmányuk tárgyává a magyar nyelvet; a magyarokkal közelebbi összeköttetésben levő németeknek ez sok és fontos okért elkerülhetlen életszükség,” mondja a szerző előszavában. Ez okból írta ő e könyvet a magyarul tanulni akaró németek számára, melly is ügyes tanító mellett igen használható kézi-könyv.

+ *Belgazdasági Kis Közlöny* V. füzet. Szerkeszti *Lukácsy Sándor*. Tartalom: *Belgazdasági szakok*: tanodák és egyleti ügy; kertészet: virágkert, gyümölcskert, konyhakert. *Házi-állatok*: tehenészet, sertéskezelés, baromfi-tartás, méhészet, selyemtenyésztés. *Háztartás*. *Ismertető*: pesti piaci ár. És e füzettel be van fejezve e vállalat, melly, mint fennebb irtuk, kertészeti hetilappá fog átalakulni. E sok tanulságot nyújtó hasznos vállalatnál kimutatta a szerkesztő, hogy mit várhatunk tőle azon új pályán, mellyre lépett, és mellyen szélesebb tere leendő ismereteit gyümölcsöztethetni.

+ Népszerű alkalmi s rendkívüli *Oltár- és Szerbessédek*, esperesi és lelkészi szózatok s intelmek gyűjteménye. Első és második kötet. Irta *Grynaeus Atajos*, lelképásztortan tanára.

+ *A, B, C, a helynevek magyarosításáról* (megjelent a Budapesti Hírlap tárczájában 1857. július hóban). Irta *Hubay Józsefnek*, ajánlva ifj. E. S. — A husz lapra terjedő kis füzetke 22 helymagyarozatot tartalmaz.

— (*Előleges figyelmeztetés.*) Nem sokára következő korszerű munka fog megjelenni: „*A tagosztályban való zavarok tisztába hozataláról*,” tárgyvalán: A tagosztályok eredetét s mibenlétét a kultöld főbb pontjain; és hazánkban, s jelen törvényes állását. — A birtokosok különféleségeit, a haszonbérlo és munkás osztályt stb. — Éghajlati, földminőségi, határbeli viszonyainkat. — Micsoda eredményeket szült a husz év óta itt, ott, keresztül vitt tagosztály? — Az irodalom működését a tagosztályra, s azon uton közzé tett ellentétes javaslatokat. A kis birtokosok idegenkedését a tagosztályoktól. — A tagosztályban való zavarok tisztába hozatalát, az előzményekből való következtetések szerint, s a hibásan tett tagosztályok jóvátételét. — Irta *Balásházy János*, magyar tudós társasági rendes tag. Az ára lesz 40 pkr. Elkészülve, a nagyobb lapok hirdeteiben is közzé fog tételni. Előleges megrendeléseket elfogad *Pfeifer Ferdinánd* könyvárus.

Ipar, gazdaság.

+ A *Baromfi nemesítő-egyesület* alapszabályai alkotásával épen most foglalkozik az illető bizottmány, mellyek e hó 20-dikán a köztelken tartandó nagy gyűlés elé fognak terjesztetni. Terv szerint az egyesület a tenyésztés helyiségül itt Pesten telket is fogna venni. Az egyesület különösen a hölgyek körében mindinkább nagyobb pártolásra talál.

+ Az *Arad. Zeitung* levelet közöl *Kornis József* hazánkfiától, melly szerint ő Brazília fővárosába, Rio-Janeiroba, ez évi martiusban aradi borokat szállított, mellyeken a négy havi ut legesekélyebb változást sem okozott. A

szállító *Liedmann F.*, pesti nagykereskedő, a szállított mennyiség 50 akó. E körülmény ismét új czáfolat azoknak, kik úgy örülnének, ha bebizonyíthatnák, hogy a magyar borok a messzeszállítást nem állják ki.

△ A csak tavasz óta fennálló *szekszárdi borkereskedő-társulat* már is négyezer akó bort küldött szét mutatványkép a nagy világba, hol is a társulat eddig kilencz ügynökséget állított fel, minek az lett következtése, hogy az ősze már is nagy mennyiségre kapott és kap folytonosan megrendelést.

△ A *tenyészkancaik jutalmazására* kitűzött államdíjak kiosztása a pozsonyi község kerületben Komárom és Alsó-Nyitra megyék részére Érsekújvárott aug. 6-án ment végbe. A két megyéből mintegy 150 lovat vezettek be, mellyek közül kilencz nyert jutalmat; ugymint az első 20 aranyból álló jutalmat *Fazekas János* gazda kanczája és csikaja, továbbá hat-hat aranyat kaptak, *Kormos Boldizsár*, ifj. *Kaján János* gazdák és *Sorecz József* iskola-mester kanczalovai. E megnevezettek mind Kürth helységből valók. A 14 aranyos jutalmat *Paulik Gábor* tótmegyeri plebános kanczalovának ítéltek.

M i u j s á g ?

+ A dunamelléki *helvecziai hitvallásu* egyházkerület Pesten aug. 31-én megkezdett gyűlésén a főtárgy a *pesti theol. tanintézet sorsa* volt. Hosszu megvitatás után az elnökség kimondta a végzést, hogy a nyilatkozók többsége szerint *Kecskemét* a régiebb segélyezésnek folytonos birtoklásában marad; a gyülekezetek egyébiránt szabadon részeltethetik újabb segélyezésekben akár a pesti, akár a kecskeméti főiskolát s a prot. főiskola felállítására ügyében kiküldött bizottmány folytassa működését.

△ Mult vasárnap aug. 30-án szentelék fel főt. *Szántóffy* prépost a belvárosi főegyházban a *Josephinum* árvaház növendékeinek zászlóját, melly is *Mészner* igazgató faradozásaira jámbor adakozásokból került. A selyemzúzó egyik oldalán *Szt. István* király, másikon *Szt. József* képe látható. A széles fehér szalgon: „*Karácsonyi Marczibányi Mária* Isten dicsőségére 1857” olvasható, mellyet a nevezett urhölgy, mint keresztanyja ajándékozott emlékül.

+ *Pakson* egy ember úgy akart könnyű szerrel pénzhez jutni, hogy rongyos hazát biztosította és aztán felgyújtotta, de rajta kapták, t. i. nem a házon, hanem a gyújtogatáson és most őt is biztosították elzárás által.

△ A *miskolci magyar színház* megnyitása emlékére könyvet készítettnek, mellybe mindenki beírja nevét, ki csak az első előadásán jelen vala.

+ Az aradi *tűzoltó egyesület* aug. 25-én tartott ülésében a felsőbbleg meg erősített alapszabályok felolvasása után, igazgató bizottmányt választott, és e szerint véglegesen megalakult. Hasonló egyesület ohajtanánk mi látni mind egyik községben, és pedig nem csupán, mint rendesen szokott, már a tűz után, hanem minelőbb, míg t. i. a község le nem égett.

△ *Hunyad* gözössel a Száva medrének megvizsgálása végett megkezdett kémutazást csak *Martinskaves-ig* lehetett folytatni. Itt egy zátony torlaszolta el a folyót, mellyen a víz sekélyisége miatt nem hatolhatott át a hajó.

+ Beszélük, hogy *Szarvason* realiskola felállításán gondolkodnak. Reméljük, hogy tett fogja követni a gondolkodást.

— *Tetétlenről* (Szabolcs) aug. 14-ről írják: Községünknek szerencsétlen halállal kimult lelkésze végrendeletileg huszezer pft. hagyományozott, olly czélből hogy kamatjából kiseddévó, és orgona állíttassék fel, és a tanítók fizetése a rendesen felül 200 pftal tóldassék meg évenként, — de e szép ajánlat, úgy hallom, aligha létesülhet, mert a nemes emberbarát véletlen kimulása miatt — nevét a végrendelet alá nem jegyezhetette. — Idő járásunk kedvezőtlen, a mennyiben már hetek óta egy csepp eső sem volt, a nagy hőség miatt kukoricza-vetésünk elsült, semmivé lett, — az apró mag sem úgy fizetett mint a hogy vártuk; — egyszóval a termés e vidéken a középszerünél is alább való — az az ros. —

Boru.

— *Deésről* aug. 18 (Erdélyből) írják: Az aratás nálunk is bevégeződött, a termés közepes, de a ritka száraz nagy kalászatokat hoztak. A törökbuza, a mellett, hogy a tavaszi hosszas esőzések miatt későn vettetett el, a nyári tartós aszály következtében nagyobb részt meddőn maradt, — s így nagy termésre nem számíthatunk. Szénánk elég; mert ez évben a két legnagyobb forduló (határ-rész) volt használat alatt. Különben a sok vetetlen parlag eléggé bizonyítja, hogy már ideje lenne földünk használatával tisztába jönni, s különös hogy nálunk a tagosítás épen azokat nem számítja barátjai közé, kik a nagyobb birtokosok közé tartoznak. Nem is emlitem a közelebbi hetekben városunk három szélpontján történt égést, mellyek szerencsénkre, minden nagyobb kár nélkül multak el, ezek közül egy elhagyott puszták lak leégése kétségtelenül a roszakarat pokoli műve volt.

Csatáni.

Vidéki hírek.

Felső-Bánya, (Szatmár) aug. 2. (*Anyagi és szellemi aratás.*) Csaknem minden vidéken beállott vagy talán be is végeződött már az anyagi és szellemi aratás korszaka. Minden hű munkás, ki okszerűleg munkálkodott, örömmel gyűjt s takar most az áldott természet gazdag tárházában; még a dologkerülő tétlenül élőködik; vagy a napleső, az égi tűz tengerében fűrésztve gonosz tekintetét, mások véres izzadásaival szerzett vagyonára nem átalja ki-nyújtani enyves kezét. Mindenki a szerint arat, a mint vet, a mint be vagy be nem tölti köteleességét. Azonban mindenütt és mindenben van kivétel, jelesül: gyakran megtörténik, hogy a termékeny mezőt elveri a jég; a szőlőt megüti a ragya; a sajtót (nem a borsajtót sem a M. Sajtót, hanem az összes irodalmi sajtót Magyarországon) hideg bántja; a mikor aztán kenyér és bor nem terem, az Isten minden ígéje is némely emberek szívében és ajkán egy időre el el nemul, sőt nem ritkán örökre kihál. — A beállott aratás idején

tehát legyen szabad a „V. U.“ t. olvasói előtt megemlítenem a mi vetésünket s egyúttal aratásunkat is. — Felső-Bánya vidéken kevés porhanyó vagy termőföld levén, a mezőgazdaság helyett a hegyi bányászat arany ezüst áása kincs-keresése folytattatik — aratáskint az év minden szakaszain keresztül. E reményszülte arany-ezüst-aratás sokakra nézve fényesen és gazdagon üt ki, míg ezerekre szegényen s koldusbotra jutásig; sőt nem ritkán halállal kezdődik, mivel az önként leszakadt bányarom el el temet egy egy sereget. És mégis, fájdalom! e város részéről ez egyetlen aratást, kenyérkeresést, hegyi bányászatot is meg akarják szüntetni, a mennyiben a magán birtoku werkesek bányait elvenni és őket pusztán munkásokul tekinteni szándékoznak. Ha mi teljesebbé találna menni, az adó-pénz ügyében is megbukott város elpusztulását idézné elő. Akkor aztán ezen város lakói is elhagyhatják saját ősi lakukat, mint a verespatakiak és abrubányaiak. Valóban! fájdalmas intézkedés lenne a város szegény lakóira nézve, kik ősi kincseket s minden vagyonaikat befektették saját bányáikba, jövőjüket biztosítandók! — Az ideai szellemi aratásunk hasonló a tavalihoz. Most is szegény természetlen téren állapodhatunk meg. — Vidékünkön nincsen a már több ízben érintettem vasárnapi s községi könyvtár; vasárnapi real- és faskola (mind csak csirában vannak.) kisdudóvoda vagy nőnöveldé jámbor ohajtás; ez vagy amaz legelő elkülönítése, föld tagosítása, folyóvíz szabályozása, vasutvonal erre hozatala, melyek a Bányavárosoknak mind megannyi szellemi lendületet s újja teremtő erőt kölcsönöznek, a teljes lehetetlenséggel határos. — A napokban ugyan nagyvárad helytartósági tanácsos Szalay István és szatmármegyei főnök Fridrich György urak itt járván, a nagyvárad közgazgatási kerület helytartóságától mintegy 5000—6000 lélekre menő községi helyzetü szabadalmi bányavárosunk — tizenkét tagból álló képviselői választmányt, egy elnököt és rendőrtanácsnokot nyert, kik, mint derék tisztviselők, sokat tehetnek a város anyagi és szellemi emelkedésére! — A hely. hitv. tisztántuli helyettes superintendens fötiszt. Balogh Péter ur felhívására s az egyházmegyékben kibocsátott esperesi körlevél szerint, folyó évi aug. 5. s több napjain, egyházkerületi közgyűlésünk volt. Ez egyházkerületi közgyűlés főbb tárgyai közül a 3-ik pontot célszerűnek vélem megemlíteni. Ezen 3-ik pont így hangzik: „Az egész Superintendenciában létező elemi és polgári iskoláinknak tan- és iskolai kézi könyvek tekintetében egyforma lábra való állítása“ ohajtandó is volna már a népiskolák általános rendezése, kor- és célszerű tanterv-behozatala, mert sok tanító még most is „Mi az Isten?“-en kezdi meg a könyv nélkülzést, a valótanítást; az elvont (abstract) eszmékről emelkedik a tárgyias (concret) eszmékre, nem pedig megfordítva az Isten munkáiról az ő Istensége helyes ismeretére. Ez intézkedés azonban azt is szükségessé teszi, hogy az általános tanterv felállítása mellett tekintetbe veendő, a helyiség, nyelv, gyermekek testi s erkölcsi, és szellemi ereje, tanfolyam és tantárgyak célszerű kimutatása, elfogadása!

Nyiregyháza (Szabolcs), aug. 16. (Közelebbi megvitatása a helybeli közérdeknek.) A V. U. 32. számában, B. aláírással egy tudósítás jelent meg, melly községünk árnyékoldalait felette komor színekkel esetelvé, annak részint megczáfolását, részint némi, nem felesleges észrevételekkel felvilágosítását annál inkább elvállaltam, miután erre a t. szerk. által mintegy felhiva vagyok. A melly ember, közmondásként, magába szerelmes, erényeit tulbeszülő, az elzárta maga előtt a haladás és tökéletesülés ösvényét; mert az önhittség a haladásnak legnagyobb akadálya. Ezen alapigazság egyesekre, mint testületekre egyiránt érvényes. Távol vagyok azon tömjenező balga hittől, miszerint csak távolról is hinni merészeljem, mikép mi akár egyházközségi életünket, akár a város egyetemét tekintve, rendeltetésünk céljához, és feladatunk megoldásához óriási léptekkel közelednénk! sőt ellenkezőleg, ha csak egyházunkat tekintem is, az e téren hátramaradásunkat őszintén megismerem és bevallom. Ilyen hátramaradásnak tartom a többi között azt is: hogy tanítóink maiglan nincsenek úgy díjazva, a mint tudományos képzettségüknek és hivatalos buzgóságuknak fogva megérdemelnék. Egyházi épületeink szintén nem példányai az építészeti tökélynek, ha más szempontból nem, hát csak azon egyből is, mivel lehetőleg összpontosítva nem levén, azok fentartása felette költséges. Hol szerezte legyen magának t. B. ur! a „juhaklokról“ fogalmát, itt e honban-e avagy külföldön? Ha a hazai juhaklokkal teszi párhuzamba iskolai teremeinket, ugy bizton merem állítani, miként vagy iskolai épületeinket nem látta, vagy a juhaklokról helyes fogalma nincs. A mi egyházi, különösen pedig iskolai épületeinket illeti: ha t. B. ur! valamennyi Magyarországon létező tantermek osztályozását elfogulatlanul megkísértené, tulzás nélkül állithatom, mikép a helybeli ev. iskolák az első osztályban az első között lennének. Hogy egyházunk iskolai épületeinek jó karban tartásáról kellőleg gondoskodik, minden okoskodásnál nagyobb bizonyossága az: miként alig egy év leforgása alatt 6000 pengő ftnál többet költött azok kiigazítására és olly karba hozatalára, hogy a „juhakloknál“ kissé diszesebbek legyenek!

Az iskolaköteles gyermekek miért nem szorítottak a törvényes szigor minden eszközeivel az iskolábai szorgalmas járásra? és ha igen, miért nincsen ennek kellő sikere? Ezen a nevelésügy tekintetéből olly lényeges kérdés terjedelmes megvitatásába bocsátkozni nem akarván, elég legyen azt az egyet megemlíteni, miként 1848 előtt egyházközségi tanácsunk az iskolai, nevezetesen a vétkes hanyagságu szülők irányábani fegyhatalom gyakorolhatásának teljes birtokában volt. Jelenleg, a polgári hatóság közbejárása nélkül nem képes az a törvényi üdvös rendeletét sikeresíteni. — 185⁶ iskolai évben 1283 tanköteles gyermek közül, 860 járt iskolába, a közbizsgákon 635 volt jelen. 185⁶ évben 1247 iskolai köteles gyermekből 837 vett részt az iskolázásban, és 493 a nyilvános vizsgákon. Kissé erélyesebb fellépéstől nagyobb eredményt lehet várni, a mihez jövődében reményünk is van.

Ha t. B. ur a sok légrontó mocsárra és rossz vízre, mint ollyakra, melyek már kimultak ez árnyék világból — a gyomor savanyító zsemlyéket, és a rossz, de lázt nem okozó gyümölcsöt ide nem érte — hattyudalt készit vala; ezt természetesen és a halottak iránti kegyelettel megegyezőbbnek találjuk. Nemhogy mocsárjaink nincsenek, de a mostani száraz időben még a pocolyákban is szükölködünk, különben is tudhatná t. B. ur, mikép a város, néhány év alatt, ezeket költött a bujtosi, éralatti, katona-lovardai és a kertutcai mocsárok jó sikerrel történt lecsapolására, és hogy azon légrontó mocsárok jelenleg virágos rétekké és luczernásokká vannak átalakitva.

Ivó artézki vizünk, még a forrásvíz által elkényeztetett szájjiznek annyira izlik, miszerint a hegyes tájról ide származottak is teljesen kielégítve találják minden e részbeni igényeiket.

A kaszinó t. B. urként is hála Istennek! csak alszik, tehát meg nem halt, és így van reménység feltámadásához. Egyszer megkísértettük azt, de sikertelenül, jövőre kissé nagyobb adag mosusztól talán felébredend. — *Meskó Pál*, az ág. hv. ev. egyház felügyelője.

Göcseji adomák.

† *Gazdaságos mozgóhid.* Egyik göcseji hidnak tulsó felén több palló hiányzott; — „Hohá!“ — kiált a volt szolgabíró: „Nem lehet átmenni, ez a hid is rossz; nem látja kend az üreget elől?“

„Sebaj!“ felelt a nyugtatónyos fuvaros: „gömbölük a pallók, — átgurulnak szépen, mielőtt a hézagig érnénk.“ S ezzel áthajtott szerencsésen a göcseji körülményekkel ismerős bennszülött, és a hézag csakugyan hátul tűnt fel.

† *Reichsschatzschein.* F. F. volt táblabíró egy forgalomba ujdönjött tizforintos bécsi bankjegyet mutatván be egy társaságnak: N. N. göcseji volt eskütnök ajándékban ígéré azt, ha *csimét* (Reichsschatzschein) hiba nélkül és illő kiejtésel kimondja.

„Engedje hát domine spectabilis, előbb leirom magamnak, — ugy majd könnyebben megtanulom.“ vállalkozott az eskütnök.

„Nem bánom írja le, de azt kikötöm: hogy csak a legelső kimondás lesz érvényes; — többszöri gyakorlás után ajánlatom nem áll: ha jól ütne is ki,“ értelmese a fogadást táblabíró ur.

Az érdeklött fél merőn nézte a varázsötököt, — majd a nyelvén igazított, majd a szájjgyűrén nyalt egyet, — végre önbizottan ekképen szólalt föl: „No most tessék jól vigyázni mindenkinek; — — *Rágsz-szattyánt!* ugy-e jól mondtam?“

El lehet gondolni, minő kacaj következett? — F. F. táblabíró legutoljára tért ki a nevetésből; — de a tizforintos *Reichsschatzschein* mégis oda ajándékozta, mondván: „tegye el eskütnök ur, s vágassa föl érte a nyelvét, különben alig kereshet több tíz pengőt *németségével*.“

Színházi napló.

Péntek, aug. 28. „Az élet színpalái“, *Dumanoir* és *Clairville* után francziából fordítá *Bulyovszkyné*.

Szombat, aug. 29. *Komlóssy Ida* javára először „*Rejtélyes árca*“ Népdráma 5 felv. *Mosenthal* után németből fordította *Remellay Gnsztác*.

Vasárnap, aug. 30. „*A vén bakancsos és fia a huszár*“ Népszimű 3 szakaszban. *Irta Szigeti*.

Hétfő, aug. 31. *Balog István* nyugalmazott színész színészi pályája 50-ik évének ünnepére „*Cserni György*“ *Irta* 1809-ben és ujlag színre alkalmazta *Balog István*.

Kedd, sept. 1. „*Esmeralda*“, ballet 5 felv. színre alkalmazta *Campilli*.

Szerda, sept. 2. „*Dom Sebastian*“ opera 5 felv. szövegét írta *Scribe*, zenéjét szerdte *Donizetti*, magyar színre alkalmazta *Egressi B.*

Csütörtök, sept. 3. „*Angolosan*“ vigj. 2 felv. *Görner* után magyar színre alkalmazta B. S. F. Ezt követé „*Egyik a kettő közül*“ eredeti vigj. 1 felv. írta *Kövér Lajos*.

HETI NAPTÁR.

Ho- és hetinap	Katholik és Protest. naptar	Gör.-orosz naptar	☉ Nap-		Izraell. naptar	☾ Hold-		
			kelet	nyug.		kelet	nyug.	
September			Aug. (6)		R. Elul			
6 Vasár.	D 14 Óran.	D 13 Z.	25 F Titus	5 26	6 29	17 Görög	7 24	8 1
7 Hétfő	Regina szüz.	Regina	26 Adorján	5 28	6 27	18 (elüz.)	7 44	9 24
8 Kedd	Kis Assz.	Kis Assz.	27 Pimenus	5 29	6 25	19	8 8	10 49
9 Szerda	Gorgon.vért.	Adumar	28 Mózes r.	5 30	6 23	20	8 40	10 16
10 Csütört	Toletin.Mikl.	Jodok	29 Jan.fejv.	5 32	6 21	21	9 21	1 35
11 Péntek	Prot. Jánzit	Protus	30 Sánd. Ján.	5 34	6 19	22	10 25	2 44
12 Szomb.	Guido.Silvius	Tobias	31 B. Assz.	5 36	6 17	23 Sab.	11 30	3 45

Holdnegyed: ☾ Utolsó negyed 10. és 11-dik közti éjjel éjféltán 7 percz.

TARTALOM.

Gróf Gvadányi József (arczkép). *Jenevai László*. — Két rozmarin (székelyrege). Szász Károly. — Régi képek (folyt.) Vas Gereben. — Nemzetünk műveltsége az Arpadok alatt (folyt.) Vass József. — Besztercebánya (kép). — Magyar könyvtár a jénai egyetemben. V. S. — *Tarhaz*: Kakas Márton a színházban. Gazdákat érdeklő: A luczernás-rétek érdekében IV. Irodalom és művészet. Ipar, gazdaság. Mi újság? Vidéki hírek. Göcseji adomák. Színházi napló. Heti naptár.

Felelős szerkesztő: **Pákh Albert.**